

प्रोजेक्ट कार्य 2026

प्रोजेक्ट के सम्बन्ध में आवश्यक निर्देश

- बोर्ड स्तर पर आयोजित की जाने वाली परीक्षाओं के प्रत्येक विषय में विद्यार्थी को प्रोजेक्ट कार्य करना अनिवार्य होगा।
- प्रत्येक विद्यार्थी प्रोजेक्ट कार्य विषय शिक्षक के मार्गदर्शन में पूर्ण करेंगे।
- प्रोजेक्ट के लिए शीर्षक का निर्धारण विषय अध्यापक एवं विद्यार्थी मिलकर चर्चा द्वारा सुनिश्चित करेंगे।
- विषय अध्यापक प्रोजेक्ट की सूची प्रतिवर्ष 31 जुलाई तक संस्था प्रधान को प्रस्तुत करेंगे।
- विद्यार्थी 31 अक्टूबर तक प्रोजेक्ट शीर्षक में परिवर्तन (विशेष परिस्थिति में) कर सकता है जिसकी सूचना संस्था प्रधान को भी देनी होगी। पूरक से उत्तीर्ण/अनुत्तीर्ण विद्यार्थी भी 31 अक्टूबर तक प्रोजेक्ट शीर्षक चयन कर सकेंगे।
- विद्यार्थी द्वारा प्रस्तुत प्रोजेक्ट हस्तलिखित होगा। प्रोजेक्ट प्रतिवेदन 5 से 15 पृष्ठों तक सीमित रहेगा। प्रतिवेदन 31 दिसम्बर तक विषय अध्यापक को प्रस्तुत करना होगा, जिसका मूल्यांकन विषयाध्यापक करके सत्रांक निर्धारित किये जायेंगे।

प्रोजेक्ट कार्य के अन्तर्गत विषय वस्तु से सम्बन्धित निम्नलिखित कार्य किये जा सकते हैं :-

- चार्ट/मानचित्र
- मॉडल/आशु रचित उपकरण
- प्रयोग
- दत्त संकलन
- सर्वेक्षण
- केस स्टडी
- भ्रमण प्रतिवेदन
- साक्षात्कार
- उपर्युक्त के अतिरिक्त अन्य कोई जीवंत परिस्थिति/स्थानीय परिवेश से सम्बन्धित प्रोजेक्ट पर भी कार्य किया जा सकता है।
- पाठ्यक्रम के अनुसार स्वविवेक से कोई भी प्रोजेक्ट कार्य लिया जा सकता है।

प्रोजेक्ट प्रतिवेदन के मुख्य बिन्दु :-

- शीर्षक
- प्रोजेक्ट चयन का उद्देश्य
- प्रोजेक्ट की रूपरेखा व परिसीमाएँ
- आवश्यक सामग्री
- कार्य विधि
- दत्त का संकलन, वर्गीकरण, सारणीयन व विश्लेषण
- निष्कर्ष/मूल्यांकन
- उपयोगिता
- संदर्भ सूची

प्रोजेक्ट मूल्यांकन का आधार :-

- शीर्षक का चयन एवं आवश्यकता
- रूपरेखा एवं क्रियान्वयन (प्रयोग, सर्वेक्षण, केस स्टडी, चार्ट, मानचित्र, मॉडल, भ्रमण प्रतिवेदन, संकलन, साक्षात्कार आदि)
- प्रोजेक्ट निष्कर्ष एवं भाषा की उपयुक्तता

सत्रांकों से सम्बन्धित समस्त अभिलेखों को आगामी शैक्षिक सत्र में आयोजित बोर्ड की मुख्य परीक्षा तक विद्यालय द्वारा सुरक्षित रखा जायेगा, जिनका निरीक्षण बोर्ड एवं विभागीय, अधिकृत अधिकारियों द्वारा कभी भी किया जा सकता है। बोर्ड द्वारा सम्पूर्ण सत्रावधि में सत्रांकों के आवंटन एवं अभिलेखों के संधारण की जांच की जा सकती है।

सत्रांक योजना के अन्तर्गत प्रोजेक्ट कार्य की सूची :-

विषयवार प्रोजेक्ट सूची अध्यापकों एवं विद्यार्थियों की सुविधा के लिए दी जा रही है जो सुझाव के रूप में हैं। अपने अनुभव व आवश्यकता के आधार पर विषय से सम्बन्धित अन्य प्रोजेक्ट भी लिये जा सकते हैं।

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

प्रायोजनाकार्यम्

शुक्लयजुर्वेदः-45

1. पाठ्यक्रमानुसारेण शुक्लयजुर्वेदीयसूक्तानां मन्त्राणां सस्वरं लिखित्वा प्रायोजना निर्मातव्या ।
2. पाठ्यक्रमे निर्धारितानां सूक्तानां ऋषि – छन्द-देवतानां नामानि विलिख्य प्रायोजना निर्मातव्या ।
3. याज्ञवल्क्यशिक्षायाः महत्त्वं लेखनीयम् ।
4. याज्ञवल्क्यशिक्षायाः अधिकारेषु कस्यचिदेकस्याधिकारस्य प्रायोजना निर्मातव्या ।
5. वर्णानामुच्चारणस्थानानि सचित्रं वर्णनीयानि ।
6. विवाहस्य विधीनां सचित्रं प्रायोजनाकार्यं निर्मापणीयम् ।
7. उपनयनपद्धतीनां सचित्रं प्रायोजनाकार्यं निर्मापणीयम् ।
8. स्वशाखीय-ब्रह्म-नित्यकर्मसमुच्चयानुसारं स्वेच्छया प्रायोजनैका निर्मापणीया ।

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

प्रायोजनाकार्यम्

सामवेदः-47

1. पाठ्यक्रमानुसारेण सामवेदसंहितायाः पवमानकाण्डस्य मन्त्राणां सस्वरं लिखित्वा प्रायोजना निर्मातव्या ।
2. पाठ्यक्रमे निर्धारितानां सूक्तानां ऋषि-छन्द-देवतानां नामानि विलिख्य प्रायोजना निर्मातव्या ।
3. नारदशिक्षायाः महत्त्वं लेखनीयम् ।
4. वर्णानामुच्चारणस्थानानि सचित्रं वर्णनीयानि ।
5. छान्दोगानां विवाहस्य विधीनां सचित्रं प्रायोजनाकार्यं निर्मापणीयम् ।
6. छान्दोगानाम् उपनयनपद्धतीनां सचित्रं प्रायोजनाकार्यं निर्मापणीयम् ।
7. आपस्तम्बीय-ब्रह्म-नित्यकर्मसमुच्चयानुसारं स्वेच्छया प्रायोजनैका निर्मापणीया ।
8. सामवेदीय-रुद्रजपविधेः प्रायोजनैका निर्मापणीया ।

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

प्रायोजनाकार्यम्

न्यायदर्शनम् – 49

1. तर्कभाषानुसारं प्रमाणानां नामानि विलिख्य प्रायोजना निर्मापणीया ।
2. प्रामाण्यवादमाधारीकृत्य निबन्धः लेखनीयः ।
3. न्यायसिद्धान्तमुक्तावल्यारनुसारं पदार्थविभागमाधारीकृत्य प्रायोजना निर्मापणीया ।
4. कार्यस्वरूपनिरूपणमाधारीकृत्य निबन्धः लेखनीयः ।
5. लौकिकसन्निकर्षमाधारीकृत्य न्यायसिद्धान्तदिशा प्रायोजना निर्मापणीया ।
6. दर्शनेषु न्यायदर्शनस्य महत्त्वं प्रतिपाद्य प्रायोजना निर्मापणीया ।

कक्षा—वरिष्ठोपाध्यायः

प्रायोजनाकार्यम्

जैनदर्शनम् — 52

1. न्यायदीपिकानुसारं प्रमाणानां नामानि विलिख्य प्रायोजना निर्मापणीया ।
2. बौद्ध—मह—प्रभाकर—नैयायिकाभिमतप्रमाणलक्षणानां प्रायोजना निर्मापणीया ।
3. शंकासमाधानपूर्वकं सर्वज्ञस्य सिद्धिमाधारीकृत्य प्रायोजना निर्मापणीया ।
4. अहन्तसर्वज्ञतामाधारीकृत्य निबन्धः लेखनीयः ।
5. न्यायदीपिकाग्रन्थकर्तुः परिचयः लेखनीयः ।
6. प्रत्यक्षप्रमाणस्य भेदान् विलिख्यप्रायोजना निर्मापणीया ।
7. नैयायिकमते पांचरूप्यहेतुं लिखत ।
8. आगम—प्रमाणयोः स्वरूपमाधारीकृत्य निबन्धः लेखनीयः ।
9. दर्शनेषु जैनदर्शनस्य महत्त्वं प्रतिपाद्य प्रायोजना निर्मापणीया ।

कक्षा—वरिष्ठोपाध्यायः

प्रायोजनाकार्यम्

निम्बार्कदर्शनम् — 53

1. वेदान्तदशश्लोकीग्रन्थस्य परिचयः लेखनीयः ।
2. जीव—माया—चेतन—अचेतन—ब्रह्मा—स्वरूपेषु कस्यचिदेकं विषयमाधारीकृत्य निबन्धः लेखनीयः ।
3. भक्तिरसस्य भेदान् विलिख्य प्रायोजना निर्मापणीया ।
4. दर्शनेषु निम्बार्कदर्शनस्य महत्त्वं प्रतिपाद्य प्रायोजना निर्मापणीया ।
5. द्वैताद्वैतविवेकग्रन्थस्य विषयवस्तून्माधारीकृत्य प्रायोजनाकार्यं निर्मापणीयम् ।
6. श्रीराधाकृष्णस्य युगलस्वरूपं सम्प्रदायानुसारं लिखत ।
7. द्वैताद्वैतकर्तुः परिचयः लेखनीयः ।
8. निम्बार्काचार्यणां परम्परामाधारीकृत्य प्रायोजना निर्मापणीया ।
9. निम्बार्कतीर्थमहत्त्वमाधारीकृत्य निबन्धः लेखनीयः ।

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

प्रायोजनाकार्यम्

सामान्यदर्शनम् – 55

1. पातंजलियोगदर्शनस्य परिचयः लेखनीयः ।
2. योगस्यावश्यकतामाधारीकृत्य निबन्धः लेखनीयः ।
3. अष्टांगयोगस्य सचित्रं प्रायोजना निर्मापणीया ।
4. साधनपादस्य परिचयः लेखनीयः ।
5. विवेकचूडामणिग्रन्थस्य विषयवस्तून्याधारीकृत्य निबन्धः लेखनीयः ।
- 6- दर्शनेषु योगदर्शनस्य महत्त्वं प्रतिपाद्य प्रायोजना निर्मापणीया ।
7. विवेकचूडामणिग्रन्थस्य प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिपारिभाषिकशब्दानां प्रायोजना निर्मापणीया ।

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

प्रायोजनाकार्यम्

व्याकरणशास्त्रम् -86

1. हलन्तपुल्लिङ्गप्रकरणात् सूत्राणां वा शब्दानां प्रायोजना निर्मापणीया ।
2. हलन्तस्त्रौलङ्गप्रकरणात् सूत्राणां वा शब्दानां प्रायोजना निर्मापणीया ।
3. हलन्तनपुंसकलिङ्गप्रकरणात् सूत्राणां वा शब्दानां प्रायोजना निर्मापणीया ।
4. अव्ययप्रकरणात् दश अव्ययपदानि चित्वा ससूत्रं वाक्यरचना करणीया ।
5. स्त्रीप्रकरणात् ससूत्रं स्त्रीप्रत्ययानां तालिका निर्मापणीया ।
6. कति कारकाणि? कानि च तानि? ससूत्रं प्रायोजना निर्मापणीया ।
7. लिंगानुशासनस्य परिचयः लेखनीयः ।
8. व्याकरणशास्त्रस्य प्रयोजनमाधारीकृत्य निबन्धः लेखनीयः ।
9. व्याकरणशास्त्रस्य महत्त्वं प्रतिपाद्य प्रायोजना निर्मापणीया ।
10. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदीग्रन्थकर्तुः परिचयः लेखनीयः ।
11. व्याकरणशास्त्रेतिहासमाधारीकृत्य निबन्धः लेखनीयः ।

कक्षा—वरिष्ठोपाध्यायः

प्रायोजनाकार्यम्

साहित्यशास्त्रम् — 87

- 1 चन्द्रालोकस्यः परिचय लेखनीयः ।
2. पंचमयूखात निर्मापणीया पंचानामलंकाराणां लक्षणोदाहरणानि विलिख्यप्रायोजना निर्मापणीया ।
3. षष्ठमयूखतः कति रसाः ? के च ते? रसलक्षणं विलिख्य प्रायोजना निर्मापणीया ।
4. सर्वेषां रसानां विभावानुभावव्यभिचारिस्थायिभावानां तालिका निर्मापणीया ।
- 5 ध्वनेः भेदान् विलिख्य प्रायोजना निर्मापणीया ।
6. लक्षणायाः भेदान् विलिख्य प्रायोजना निर्मापणीया ।
7. अभिधायाः भेदान् विलिख्य प्रायोजना निर्मापणीया ।
8. महाकविकालिदासस्य व्यक्तित्वं कृतित्वं च वर्णनीयम् ।
9. काव्येषु मेघदूतस्य महत्त्वं प्रतिपादनीयम् ।
10. नाटकेषु प्रतिमानाटकस्य महत्त्वं प्रतिपादनीयम् ।
11. महाकविभासस्य नाटकानां नामानि विलिख्यप्रायोजना निर्मापणीया ।
12. साहित्यशास्त्रस्य समाजाय किमवदानम् ? इति विषयमाधारीकृत्य निबन्धः लेखनीयः ।

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः
प्रायोजनाकार्यम्
धर्मशास्त्रम् – 89

- 1 स्मृतिग्रन्थेषु मनुस्मृतेः महत्त्वं प्रतिपादनीयम् ।
2. मनुस्मृतेः पचमाध्यायस्य सारांशः लेखनीयः ।
- 3 के पचयज्ञाः ? नामानि विलिख्य प्रायोजना निर्मापणीया ।
- 4 ब्रह्मचर्यनियमान् विलिख्य प्रायोजना निर्मापणीया ।
- 5 ग्राहस्थकालः वर्णनीयः ।
- 6 नरकस्वर्गजानमाधारीकृत्य निबन्धः लेखनीयः ।
- 7 मनुस्मृतेः चतुर्थाध्यायस्य विषयानाधारीकृत्य निबन्धः लेखनीयः
8. धर्मशास्त्रस्य समाजाय किमवदानम् ? इति विषयमाधारीकृत्य निबन्धः लेखनीयः ।
9. धर्मसूत्रयन्धकाराणां व्यक्तित्वं कृतित्वं च वर्णनीयम् ।
- 10 स्मृतिकाराणा स्मृतिग्रन्थानां च परिचयः लेखनीयः ।

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

प्रायोजनाकार्यम्

ज्योतिषशास्त्रम्-90

1. बीजगणितमाधारीकृत्य प्रायोजना निर्मातव्या ।
2. कुट्टकविषयानाधारीकृत्य प्रायोजना निर्मातव्या ।
3. ज्योतिषशास्त्रस्य महत्त्वं लेखनीयम् ।
4. यात्राप्रकरणमाधारीकृत्य प्रायोजना निर्मातव्या ।
5. गृहारम्भविचारः गृहप्रवेशविचारः वास्तुविचारश्च वर्णनीयाः ।
6. जन्मपत्रनिर्मास्य ज्ञानं सचित्रं निर्मापणीयम् ।
7. विविधानं मुहूर्ताणां वास्तुसिद्धान्तानां च प्रायोजनाकार्यं निर्मापणीयम् ।

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

प्रायोजनाकार्यम्

वास्तुविज्ञानम्-92

1. भूमिपरिचयलक्षणमाधारीकृत्य प्रायोजना निर्मातव्या ।
2. शिलान्यासपद्धतिः वर्णनीया ।
3. वास्तुशास्त्रस्य महत्त्वं वर्णनीयम् ।
4. दिवा-रात्रौ च दिग्ज्ञानप्रकाराः वर्णनीयाः ।
5. गृहारम्भविचारः गृहप्रवेशविचारः वास्तुविचारश्च वर्णनीयाः ।
6. विविधानं मुहूर्ताणां वास्तुसिद्धान्तानां च प्रायोजनाकार्यं निर्मापणीयम् ।
7. वास्तुशास्त्रस्य समाजाय योगदानविषयमाधारीकृत्य निबन्धः लेखनीयः ।

कक्षा-वरिष्ठोपाध्यायः

प्रायोजनाकार्यम्

संस्कृतवाङ्मयः – 94

1. तद्धितप्रकरणतः दशप्रत्ययान् चित्वा ससूत्रं प्रायोजना निर्मापणीया ।
2. गद्यकाव्येषु शिवराजविजयस्य परिचयः लेखनीयः ।
3. अम्बिकादत्तव्यासस्य परिचयः लेखनीयः ।
4. नीतिशतकस्य पंचश्लोकानां सप्रसंग भावार्थः लेखनीयः । व्याख्यापि करणीया ।
5. भर्तृहरेः व्यक्तित्वं कृतित्वं च वर्णनीयम् ।
6. अमरकोषस्य मनुष्यवर्गमाधारीकृत्य प्रायोजना निर्मापणीया ।
7. अवकहडाचक्रस्य विषयवस्तूनि वर्णनीयानि ।
8. महापुरुषाणां जीवनीमाधारीकृत्य सचित्रं निबन्धाः लेखनीयाः ।
9. भारतीयपर्वाणां महत्त्वमाधारीकृत्य सचित्रं लेखाः लेखनीयाः ।
10. संस्कृतानुवादकौशलस्य प्रायोजना निर्मातव्या ।